

ФОЛКЛОРНАТА ОБРЕДНА СИСТЕМА НА БЪЛГАРИТЕ МОХАМЕДАНИ ОТ ТЕТЕВЕНСКО – ИСЛЯМ И ХРИСТИЯНСТВО

Веселка Тончева

Институт за фолклор – БАН

Българите мохамедани в Тетевенския Балкан (селата Глогово, Градешница, Галата и Кирчево), поради своя относително затворен начин на живот в резултат от конфесионалната обособеност, са „пренесли” във времето елементи от фолклорната християнска традиция. Това е така, независимо от наложените от мюсюлманската нормативна система обредни и религиозни практики. Практическото заместване на църквите с джамии¹ и налагането на нова религиозна система не е успяло да измести напълно християнското във фолклорната вяра на това население. Наблюдават се обредни действия и практики, в които е налице контаминиране на параметри, зададени от двете религиозни системи.

Обредната система на ислямизираното население по безспорен начин доказва доислямския си произход, но, същевременно, се регистрира и навлизането на елементи от мюсюлманския обредно-празничен календар. В резултат на това се получава смесен тип обредност, в която вземат надмощие ту едни, ту други черти на двете системи като следствие от „взаимното проникване на двете религии и приспособяването им една към друга, особено в сферата на народните вярвания и независимо от заложения в основата им антагонизъм”².

Централните християнски празници – Коледа, Лазаровден, Великден – са отпаднали от обредния календар на българите мохамедани. Не се отчитат също Тодоровден и Васильовден. Като здрава традиция се е съхранило празнуването на Гергьовден със задължителното принасяне в жертва на агне и свързаните с това практики за здраве и плодородие (както и значението му на начало на стопанската година).

От летните обреди, извършвани за дъжд, на регионално ниво широко е била разпространена Пеперудата, чиято реализация е идентична с тази в християнските селища в Тетевенския регион. Вероятно, устойчивост проявяват тези обреди от календара, в които се открива остатъчност от езически тип обредност.

Обредните действия, реализиращи се на Благовец (празнуван на 7 април) „против змии и гущери”, съответстват на реализацията у християните в Средна Северна и Северозападна България.

В обредната система на ислямизираното население св. Четиридесет мъченици съществува в два варианта (като резултат от налагането на исляма) – „Българско читирийсе”, което „са празва па за змии” на 22 март и „Турско читирийсе” на 27 март, което има поминален характер – раздава се обреден хляб с пържено яйце (съчетание, разглеждано от Цв. Георгиева като остатъчност от древни ритуали и практики³). „Турско читирийсе” е единственият ден в годината, предназначен за поддържане на гробищата.

В празнуването на двата Байрама – Курбан и Рамазан, също могат да се открият белези на християнски обредни практики. Такъв е примерът с т.нар. „Байрамлашми”, сходна с „прошката”, извършвана от християните на Сирни Заговезни.

В най-голяма степен са се съхранили християнските традиции в семейната обредност на българите мохамедани – в сватбата и в погребалния обред и помените. Запазват се основните параметри на сватбения обред, като с това се фиксира неговият доислямски скелет. Замяната на християнското с мюсюлманско духовно лице в погребалния ритуал и последващите го помени не е довело до изменение на същността им – действията в тях са запазили семантиката си. Важен фактор за съхранеността на погребалната и

поминална обредност е устойчивата природа на оплакването като важен ритуален момент с доислямски (вероятно и дохристиянски) произход.

Във фолклорната обредна система на българите мохамедани в Тетевенско могат да се проследят разностадиалните наслагвания на ислямската обредно-празнична система (като адстрат) върху фолклорната християнска обредност (като субстрат), която от своя страна се е наслоила върху езически обреден комплекс. В определен етап от еволюцията на тази обредна система, българите мохамедани съзнателно са продължили да поддържат функциониращи обреди и празници от християнския календар, съжителстващи едновременно със зададените от исляма обреди и обредни действия.

БЕЛЕЖКИ

1. Вж. Савов, В. Ловчанските помаци и техният говор. В: Известия на семинара по славянска филология при Университета София, кн. VII, 1931, 1-35.

2. Желязкова, А. Разпространение на исляма в западнобалканските земи под османска власт XV-XVIII век, С., 1990, 142; вж. и 143 – „Масовият ислям не отричал идеите на местното население, а ги приспособявал чрез ново тълкуване към себе си. По този път в него прониквали и се съхранявали остатъци от религиозните вярвания на покорените народи. Осъществявала се своеобразна асимилация на чуждите религиозни възгледи от мюсюлманството.”

3. Георгиева, Цв. Наблюдения от една студентска етноложка експедиция в Тетевенско и Ловешко (юли 1993). В: сп. Българска етнография, кн. 5-6, 1993, 155.